

Voormalig joods weeshuis, Pletterijstraat 66 (foto Casper de Weerd)

JOODSE ARCHITECTUUR IN HET HAAGSE STADSBEELD

Netwerk van bouwheren en een enkele architect

Joods erfgoed uit zich wellicht ook in de wijze waarop de joodse gemeenschap haar huisvesting vormgaf, hoe deze als het ware is 'versteend'. Er was echter geen joodse bouwstijl. Wel treft men bij vele bouwwerken van joods Den Haag vanaf 1900 de naam aan van architect Lodewijk Simons.

Lodewijk Simons (1869-1936) was de zoon van de vooraanstaande aannemer en Haagse wethouder van Financiën Jacob Simons (1845-1921). Als aannemer nam Jacob Simons het initiatief tot de Van Ostadewoningen voor berooide geloofsgenoten, als wethouder was hij mede-oprichter van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Lodewijk profiteerde vermoedelijk van het milieu waarin de familie zich bewoog en van de relaties van zijn vader. Zijn eerste werk was de laatste fase (1897) van genoemde Van Ostadewoningen, rug-aan-rugwoningen naar oorspronkelijk ontwerp van Van Liefland. Vanaf 1910 werd gojim (niet-jood) Theodoor van Braningen (1880-1961) zijn partner. Hun samenwerking duurde tot Lodewijks overlijden.

Drie succesnummers

In architectuurboeken wordt Lodewijk Simons herinnerd om drie objecten: Plein 20 en Plaats 20 uit 1900 en 1905 en

Venestraat 36-44 uit 1924-1927. Het betreft een bank annex woning van de familie Edersheim, een winkelwoonhuis voor de kunsthandel Goupil en de derde is het winkelwarenhuis Gerzon. Het vroege werk ontstaat in een hype van bescheiden Jugendstil, soms in gekleurd en geglazuurd baksteen, met opengewerkte winkelfronten en met eenvoudige ornamentiek. Deze uiting van burgerlijke welvaart en ondernemingslust manifesteerde zich nadrukkelijk in de Haagse winkelstraten. Simons verpersoonlijkte de stijl door zijn gebruik van florale elementen, kronkelende plantestengels tussen en boven de ramen. Een voorbeeld van verfijnde Art Nouveau voor de een, voor de ander een uiting van overdadige sierlust.

Gerzon

Het hoogtepunt van het oeuvre van bureau Simons en Van Braningen is zonder meer het ontwerp van Gebr. Gerzon Modemagazijnen, Venestraat 36-44. Gerzon behoorde tot de moderne winkelketens, die in grotere steden neerstreken. Simons werkte al vanaf 1903 voor de joodse familie. Door aankopen ontstond in 1924 de kans om een coherent nieuw geheel te scheppen. Het bureau deed dat met verve. Een strakke, open bovenbouw met trekken van de Amsterdamse school

en een winkelfront volgens het ‘eilanden-systeem’, om meer etalages te creëren, werden verbonden door een rijke Art Deco-achtige detaillering. Het pand herbergde vele innovaties: hergebruik van rookgassen voor de verwarming van het souterrain en een koudwaterpomp om via de radiatoren in de zomer voor verkoeling in de winkel te zorgen!

Na Gerzon bouwde het bureau in het centrum nog het joodse textielwarenhuis B. van Mentz op de Paviljoensgracht, Lampe’s Haags Modehuis op de hoek Spui/Grote Marktstraat en Pander aan de Grote Marktstraat. Simons was in 1927 ook kandidaat voor Peek & Cloppenburg. Hij weigerde echter een gevelontwerp te maken. Hij vond het ‘theaterdecor’, omdat rooilijn, indeling verdiepingen, situering trappen en liften nog onbekend waren.

Esveha

In het Haagse werd veel meer gerealiseerd. Allereerst zijn eigen woning, huize Alice, Prinsevinkenspark 36 uit 1906. Het oogt ingetogen, alsof Simons zich in de privésfeer losmaakte van sierbewegingen. Het meest opmerkelijke zie je niet. Aan de achterkant is het perceel volledig bebouwd om het kantoor ruimte te bieden.

In 1912 bouwde Simons bioscoop Studio in de Kettingstraat, een nieuwe vorm van vermaak die het centrum verrijkte. Op de hoek Spui-Spuistraat 1-3 bouwde men voor de joodse textielfamilie Kattenburg. Belangrijk was de bouw in de Eerste Wereldoorlog van de papierfabriek Esveha, aan de Rijswijkseweg. Aan dit bedrijf waren de namen Simons, geen familie, en opnieuw Edersheim verbonden. Esveha bood, net als andere genoemde bedrijven, veel werk aan de joodse gemeenschap: in 1940 waren 120 van de 460 personeelsleden van joodse komaf.

Zorginstellingen

Vervolgens werkte het bureau aan de synagoge in de binnenstad. Men kreeg echter ruzie met de bouwcommissie over het te forse programma versus de locatie, plus de eis dat de architect de meerwerkkosten voor zijn rekening moest nemen. Simons weigerde, omdat de instabiele ondergrond ‘te vele verrassingen’ bood. De nieuwe synagoge aan de Nieuwe Molstraat werd daarop ontworpen door Harry Elte. Nieuwe opdrachten kwamen voort uit de opkomst binnen de joodse zuil van allerlei voorzieningen, vooral in de gezondheidszorg. Haagse voorbeelden zijn het Ouderenhuis aan de Neuhuyskade en het joods weeshuis aan de Pletterijstraat 66 rond 1930. De naburige American Petroleum Company gaf haar zegen aan het eerste gesticht, mits sprake was van ‘beschaafde architectuur, die aansluit op de omgeving’. Bij het weeshuis waren de families Edersheim, Levisson en Van Mentz betrokken. Net als bij Van Mentz ziet men

moderne, kubistisch vorm- en kleurgegeven objecten met platte daktegels afgewerkte dakranden. De laatste klus van het bureau was een na de dood van Simons gereed gekomen ontspanningscentrum voor de joodse psychiatrische instelling het Apeldoornsche Bosch.

Joods

Behalve woonhuizen voor welgestelde joden bouwde het bureau arbeiderswoningen voor de joodse corporatie Mischkenoth Israel in Transvaal, nabij de verplaatste markten. Opvallend is wat het bureau niet deed: in serie geproduceerde woonhuizen voor de hogere middenklassen, waarmee Brandes de expressieve Nieuwe Haagse school op de kaart zette.

Door zijn relaties en zijn begrip voor joodse gebruiken, niet werken op vrijdagavond en zaterdag, was Simons een natuurlijke partner voor joodse partijen. Zijn persoonlijkheid - hij liet zich niet onder tafel praten - maakte dat hij soms moeilijk lag. Of hij in latere fasen nog eigengereid genoeg was om met een eigen herkenbaar architectonisch stempel uit te breken naar andere opdrachtgevers, is de vraag. Misschien werd hij al als joods geïdentificeerd. Dat alles in een tijd waarin joodse aannemers klaagden over het ontbreken van kansen, omdat protestantse en katholieke milieus steeds meer opdrachten binnen de eigen kring hielden.

Richard Kleinegris

Planoloog gemeente Den Haag

Huize Alice, Prinsevinkenspark 36 (foto Casper de Weerd)